

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาการมีสุขภาพที่ดี มีความสุขความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ การมีสุขภาพที่ดีของมนุษย์เรานั้นนอกจากจะมีตัวกำหนดจากปัจจัยด้านปัจเจกบุคคลแล้ว ยังได้รับผลกระทบอย่างสำคัญจากปัจจัยพื้นฐานทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ สันติภาพ ที่อยู่อาศัย การศึกษา ความมั่นคงปลอดภัยในสังคม ความสัมพันธ์ในสังคม อาหาร รายได้ การเสริมสร้างอำนาจแก่สตรี ระบบนิเวศน์ที่มั่นคง การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ความยุติธรรมทางสังคม การเคารพสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค (สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ, 2541 : 135) ในการเสริมสร้างและพัฒนาสุขภาพนั้น การส่งเสริมสุขภาพถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยเพิ่มความสามารถในการควบคุมและเสริมสร้างสุขภาพของมนุษย์ จากการประชุมนานาชาติเรื่องการส่งเสริมสุขภาพที่กรุงออกตาวา ประเทศแคนาดา ในปี 2529 ได้มีการประกาศกฎบัตรออกตาวา ซึ่งสาระสำคัญได้กล่าวถึงกิจกรรมหลัก 5 กลุ่มที่มีผลสำคัญต่อความสำเร็จของการส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ 1)สร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ 2)สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ 3)เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมชุมชนเพื่อสุขภาพ 4)พัฒนาทักษะส่วนบุคคล และ 5)ปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข (ปณิธาน หล่อเลิศวิทย์, 2541 : 4-5)

สิ่งแวดล้อมและสุขภาพมนุษย์ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน สิ่งแวดล้อมที่ดีสามารถสนับสนุนเกื้อกูลสุขภาพ ในทางกลับกันสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษก็สามารถคุกคามและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์เองได้เช่นกัน มนุษย์เราทุกคนจึงต้องการที่จะอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี มีอากาศบริสุทธิ์ มีอาหารและน้ำที่สะอาดมีคุณค่า ปราศจากสิ่งรบกวน อาศัยอยู่ในบ้าน ชุมชน และสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีการเจ็บป่วย หากแต่ในปัจจุบันด้วยการเพิ่มขึ้นของประชากร ชุมชนมีการขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น การพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมด้านต่างๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ตลอดจนการคมนาคมขนส่ง กิจกรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยหลักต้นและมีผลทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหามลพิษด้านต่างๆ ทางอากาศ น้ำ ดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามมา (กาญจนศักดิ์ ผลบูรณ์, 2543 : 1)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ ที่สำคัญๆ ได้แก่ ปัญหาความเสื่อมโทรมและการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศรอบนอกโลก ปัญหามลพิษในอากาศที่มนุษย์อาศัยอยู่ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำในการเกษตร ความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำจืด ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ปัญหามลพิษในชุมชน ปัญหาสารพิษตกค้างในอาหารและสิ่งแวดล้อม และปัญหาการสูญหายทางพันธุกรรม (วราพร ศรีสุพรรณ, 2539 : 20-25) สำหรับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยนั้น จากการเพิ่มขึ้นของประชากรไทย ในช่วงเกือบหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประชากรไทยเพิ่มขึ้นเกือบ 8 เท่าตัวจากจำนวน 8.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2454 ที่มีการทำสำมะโนประชากรในประเทศครั้งแรก เป็น 62.4 ล้านคนในปี พ.ศ. 2543 (กาญจนศักดิ์ ผลบูรณ์, 2543 : 3) การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วจากการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองทำให้เกิดปัญหามลพิษและภาวะสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมในเขตเมือง การใช้ที่ดินเพื่อการผลิตและใช้ประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย การใช้ ที่ดินผิดประเภท การบุกรุกพื้นที่ป่า การชะล้างพังทลายของดิน ทำให้พื้นที่ที่เป็นธรรมชาติและแหล่งต้นน้ำลำธารเหลือน้อยลง การเกษตรกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนการใช้ สารเคมีทางการเกษตรได้ก่อให้เกิดพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ไป ทั้งในดิน แหล่งน้ำ สัตว์น้ำ และผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาหารของมนุษย์ การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมได้สร้างปัญหามลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ และกากของเสียอันตรายตามมา จากข้อมูลของสำนักนโยบายและแผนกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้รายงานว่าในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยต้องสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ไปเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศ น้ำผิวดินกว่า 1 ใน 3 ไม่เหมาะต่อการบริโภค ฝุ่นละอองในกรุงเทพมหานครสูงเกินมาตรฐาน ผลผลิตทางการประมงลดลงเหลือ 1 ใน 10 (สำนักนโยบายและแผนกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2542 : 8)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมนั้น นับว่ามีผลกระทบที่รุนแรงและมีความสำคัญในทุกระดับ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศถือเป็นปัญหาระดับโลกที่ทุกๆ ประเทศต้องร่วมมือกันแก้ไขเพื่อมิให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา รายงานจาก United States Agency for International Development หรือ USAID (1998) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะมีผลกระทบในภาคกิจกรรมต่างๆ ในด้านการเกษตร ทรัพยากรแหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเลและทรัพยากรชายฝั่งทะเล สุขอนามัยของมนุษย์ รวมไปถึงการเมืองการปกครอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความอ่อนไหว (vulnerability) ของระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต (เป็ริธดา ศรีเดช และศักดิ์สิทธิ์ ศรีเดช, 2543 : 117) มลพิษทางอากาศได้

ทำให้มีผู้ป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจเพิ่มขึ้น จากรายงานการเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ ในกรุงเทพมหานครพบว่ายังคงมีการเจ็บป่วยที่เพิ่มสูงขึ้นมาตลอด จากประมาณ 1.2 ล้านรายในปี พ.ศ. 2534 หรือร้อยละ 15 ของการเจ็บป่วยทั้งหมด เพิ่มขึ้นเป็นเกือบร้อยละ 25 ในระยะปี 2539-2540 นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2535 ยังได้เกิดมลพิษทางอากาศจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ส่งผลให้ประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณรอบโรงไฟฟ้าเกิดอาการเจ็บป่วยรวมทั้งสิ้น 1,118 ราย และต้องเข้ารับรักษาในโรงพยาบาล 34 ราย ผู้ป่วยเหล่านี้มีอาการแสบตา แสบจมูก วิงเวียนศีรษะ และมีอาการระบบทางเดินหายใจอักเสบ นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีพืชหลายชนิดเกิดมีอาการใบไหม้เหี่ยวเฉาและแห้งตาย รวมทั้งวัวควายเจ็บป่วยและล้มตายร่วมร้อยกว่าตัว และในปี พ.ศ.2539 ประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนใกล้เคียงนิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด จังหวัดระยอง ก็ได้รับความเดือดร้อน จากมลพิษทางอากาศ และกลิ่นเหม็นจากโรงงานในนิคม ทำให้มีอาการแสบคอ ระคายเคืองตา คลื่นไส้อาเจียน เวียนศีรษะ แน่นหน้าอก ส่วนปัญหามลพิษทางน้ำที่เกิดจากชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรม พบว่ามีการปนเปื้อนแบคทีเรียกลุ่มฟิโคลโคลิฟอร์มสูงในน้ำผิวดิน ซึ่งทำให้มีความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของโรคทางเดินอาหาร อาทิ อหิวาตกโรค อูจจาระร่วง ไทฟอยด์ และบิด เป็นต้น ในปี พ.ศ.2530 พบผู้ป่วยที่ได้รับพิษจากสารหนูที่ปนเปื้อนในน้ำใต้ดิน ที่อำเภอรัตนบุรี จังหวัดนครราชสีมา โดยพบผู้ป่วยพิษสารหนูในระดับต่างๆ ทั้งที่เป็นโรคผิวหนังและมะเร็งผิวหนังร่วม 2,000 ราย และในปี พ.ศ.2541 กรมควบคุมมลพิษได้วิเคราะห์ตัวอย่าง น้ำผิวดิน ตะกอนดิน และสัตว์น้ำบริเวณใต้โรงแต่งแร่ตะกั่วที่หมู่บ้านคลิตี้ล่าง จังหวัดกาญจนบุรี พบว่ามีระดับตะกั่วสูงกว่ามาตรฐาน และจากการตรวจเลือดของประชาชนบริเวณนั้น พบว่าในกลุ่มเด็กมีระดับสารตะกั่วในเลือดที่ถือว่าควรเป็นระดับสูงสุด (ที่ยอมรับให้มีได้ของ Centers for Disease Control and Prevention) เกือบทุกคน ส่วนในผู้ใหญ่มี 3 คนที่ระดับสารตะกั่วเกิน 40 ไมโครกรัม/เดซิลิตร ซึ่งจัดเป็น Action level สำหรับผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับตะกั่ว ส่วนปัญหาขยะของเสียอันตรายและวัตถุอันตรายที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของชุมชน อุตสาหกรรม และจากกิจกรรมของมนุษย์นั้น นอกจากจะก่อให้เกิดความรำคาญด้านกลิ่นและทำลายทัศนียภาพที่สวยงามแล้ว ขยะยังเป็นแหล่งพาหะนำโรค นอกจากนี้น้ำเสียจากแหล่งขยะยังอาจไหลลงสู่แหล่งน้ำต่างๆ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรคและสารพิษย้อนกลับมาสู่ผู้บริโภคได้อีก (กาญจนศักดิ์ผลบูรณ์, 2543 : 30-37)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในปัจจุบัน สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการที่ประชาชนขาดความสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความเห็นแก่ตัว เอาใจเอาเปรียบ ฉกฉวยทรัพยากรที่มีค่าโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม เป็นผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มทวีคูณขึ้นในแต่ละปี ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถป้องกัน

และแก้ไขได้ในระยะยาว โดยการให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเกิดความตระหนัก รับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถทำงานร่วมกันในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความยั่งยืนนั้นสามารถกระทำได้ดีในเด็ก โดยเฉพาะการให้การศึกษาตั้งแต่ระดับเยาว์วัยจะเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกได้ดีกว่า เพราะเด็กมีความพร้อมที่จะรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว (เสนห์ ทิมสุขใส, 2542 : 358) เด็กอายุ 9-11 ปี หรือวัยเด็กตอนกลางจะมีความสนใจกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมีความอยากรู้อยากเห็น อยากร่วมมีส่วนร่วม และอยากทำตนเป็นประโยชน์เป็นอย่างมาก โดยช่วงที่เด็กอายุ 10 ปี ถือเป็นช่วงวัยแห่งเหตุผล เด็กสามารถออกความเห็น มีความสนใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างยาวนาน และมีความตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดียิ่งขึ้น (สุโท เจริญสุข, 2515 : 494-496; ศรีณย์ คำริสุข, 2525 : 126 และสุพล บุญทรง, 2523 : 106-107)

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมของนักเรียนประถมศึกษา โดยจะได้ทำการศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนในอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาปฏิบัติงานอยู่ ทั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา : เพื่อศึกษา

1. การรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาการรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้ ความเห็น และการแสดงออก เกี่ยวกับอนามัยสิ่งแวดล้อมใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การส่งเสริม สุขลักษณะ การป้องกันโรค การดูแลรักษาความสะอาดส่วนบุคคล โรงเรียน และชุมชน 2) ด้านมลพิษ ได้แก่ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และมลพิษจากขยะ และ 3) ด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การประหยัดไฟฟ้า การประหยัดน้ำ

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ หมายถึง เพศ การได้รับข่าวสารด้านอนามัย สิ่งแวดล้อม อาชีพของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม เกี่ยวกับการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมในอดีต

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบว่านักเรียนมีการรับรู้ในการดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ดีหรือไม่เพียงพอที่จะสามารถประสานงานในการจัดกิจกรรมเสริมการรับรู้ในการดูแล อนามัยสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ตรงกับความรู้ของนักเรียนแต่ละโรงเรียน
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินงานสุขภาพสิ่งแวดล้อม และการปฏิบัติงาน อนามัยโรงเรียนแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในระดับชุมชน